

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.д-р Велислава Атанасова Чавдарова

ВТУ “Св.св. Кирил и Методий“, Философски факултет,

катедра „Психология“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по област на висше образование 3.Социални, стопански и правни науки

професионално направление 3.2.Психология

докторска програма Педагогическа и възрастова психология

Автор: Николай Илиев Димчев

Тема: ВРЪЗКА МЕЖДУ АГРЕСИЯ И ПРИВЪРЗАНОСТ В ЮНОШЕСКА ВЪЗРАСТ

Научен ръководител: проф. д-р Кирилка Тагарева – ПУ “Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р 22-891 от 27.04.2026 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“сътм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „**Връзка между агресия и привързаност в юношеска възраст**“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2.Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология. Автор на дисертационния труд е Николай Димчев – докторант към катедра “Психология“ с научен ръководител проф. д-р Кирилка Тагарева от ПУ “Паисий Хилендарски.

Представеният от Николай Димчев комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
- автобиография в европейски формат;
- дисертационен труд;
- автореферат;
- списък на научните публикации по темата на дисертацията;
- копия на научните публикации;

- декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;

Докторантът е приложил 3 броя публикации, демонстриращи научна зрялост и авторско присъствие в научното пространство.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Професионалният и творческият път на Николай Димчев показват устойчивост, целенасоченост и прецизност на научните интереси и стремеж към съвместяване на научното развитие в областта на психологията с професионална преподавателска дейност. Докторантът демонстрира интелектуален капацитет, заслужаващ позитивна оценка.

Респектиращ е обхватът на неговата образованост и квалификации, убедително верифицирани в отличен научен продукт.

Процедурата по придобиване на ОНС „Доктор“ е проведена коректно, при спазване на всички законови изисквания. Не се констатират данни за плагиатство.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Изборът на темата е целесъобразен и отговаря на актуалните тенденции в съвременната психологическа наука, насочени към интегративното разбиране на поведенческите нарушения в юношеска възраст. Особено ценен е стремежът на автора да съчетае класическите теории за привързаността с модерните концепции за агресията, както и да анализира ролята както на родителската, така и на връстниковата привързаност в контекста на юношеското развитие. Това придава на изследването интердисциплинарен и приложен характер.

В условията на динамични обществени промени, дигитализация на социалното общуване и зачестяващи прояви на насилие сред подрастващите, разглежданата проблематика придобива особена теоретична и практическа значимост. Авторът убедително аргументира необходимостта от изследване на агресията не само като поведенчески феномен, а като сложен когнитивно-афективен конструкт, свързан с моделите на привързаност и механизмите на емоционална регулация.

4. Познаване на проблема

Докторантът демонстрира отлично познаване на изследваната проблематика, което проличава както в обстойния теоретичен анализ, така и в уменията да се систематизират и интерпретират различни научни концепции, свързани с агресията и привързаността в юношеска възраст. Теоретичната част на труда е изградена върху богата и разнообразна научна литература, включваща класически и съвременни изследвания в областта на психологията на

развитието, социалната психология, теорията за привързаността и психологията на агресията и агресивното поведение.

Авторът показва задълбочено познаване на основните теоретични подходи към агресията като проследява развитието на концепцията от психоаналитичните постановки на Зигмунд Фройд, през бихейвиористичните и социално-когнитивните модели, до съвременните интегративни теории. Анализирани са различни интерпретации на агресията – като инстинкт, психично състояние, поведенческа реакция и когнитивно-афективен процес. *Особено положително впечатление прави стремежът към концептуално разграничаване между понятията агресия, агресивност, гняв, враждебност и насилие, което свидетелства за висока теоретична култура и аналитичност.*

Съществено достойнство на труда е и компетентното представяне на теорията за привързаността и нейното развитие в различните психологически школи. Дисертантът разглежда класическите постановки на Джон Боулби и Мери Ейнсуърт, както и приносите на автори като Уиникът, Клайн, Микулинцер и Шейвър като умело свързва теоретичните концепции с проблемите на емоционалната регулация и социалната адаптация в юношеска възраст.

Добро впечатление прави и способността на автора да интегрира различни научни парадигми в единна концептуална рамка. В труда агресията не се разглежда изолирано, а в контекста на междуличностните отношения, механизмите на емоционална регулация и вътрешните работни модели на привързаност. Този подход показва задълбочено разбиране на сложния и многопластов характер на изследвания феномен.

Николай Димчев демонстрира и впечатляваща информираност относно актуалните емпирични изследвания в международен и български контекст. Коректно са представени и интерпретирани научните позиции на водещи автори, а литературният обзор не се изчерпва с описателност, а включва аналитични обобщения и критичен прочит на разглежданите концепции. Това свидетелства за формирани умения за самостоятелна научна работа и за способност да се открояват съществени зависимости и противоречия в научната литература.

Като цяло може да се приеме, че дисертационният труд показва отлично теоретично познаване на проблема, последователност в анализа и умение за научно аргументиране на изследователската позиция.

5. Методика на изследването

Методиката на изследването е разработена ясно, последователно и в съответствие с поставените цел, задачи и хипотези на дисертационния труд. *Авторът е изградил адекватен изследователски дизайн, който позволява надеждно емпирично изследване на връзката между агресията и привързаността в юношеска възраст.*

Положителна оценка заслужава логическата организация на емпиричното изследване, представена във втора глава на труда. Дисертантът ясно дефинира концептуалната рамка, целта, задачите и хипотезите като по този начин осигурява методологическа последователност между теоретичната и емпиричната част на разработката.

Изследваната извадка, включваща 216 юноши, е подробно описана и структурирана чрез обособяване на експериментална и контролна група, което създава предпоставки за сравнителен анализ и за по-висока достоверност на резултатите. Представени са основните демографски характеристики на участниците като е отчетено и значението на признака „пол“ при анализа на агресивността и привързаността.

Избраният инструментариум е адекватен на предмета на изследването и отговаря на съвременните стандарти в психологическата диагностика. Авторът използва утвърдени и широко приложими методики:

- Въпросник за агресията на Бас и Пери (Buss–Perry Aggression Questionnaire – BPAQ), който позволява изследване на различните компоненти на агресивността – физическа агресия, вербална агресия, гняв и враждебност;
- Инвентар за привързаност към родители и връстници (IPPA – Armsden & Greenberg), чрез който се анализират измеренията доверие, комуникация и отчуждение в отношенията с майката, бащата и връстниците.

Следва да се подчертае, че използваните методики са научно валидирани и подходящи за изследване на юношеска популация, което гарантира надеждност и валидност на получените резултати. Докторантът коректно представя както съдържателните характеристики на инструментите, така и техните диагностични възможности.

Процедурата на изследването е описана достатъчно подробно, като са отчетени и етичните аспекти при работа с непълнолетни лица. Това свидетелства за професионално отношение към организацията и провеждането на емпиричното проучване.

Добро впечатление прави и използването на разнообразни математико-статистически методи за обработка на данните. Включени са дескриптивен анализ, анализ на надеждността, проверка на статистическите допускания, сравнителен, корелационен и регресионен анализ. Изборът на тези методи е напълно съобразен с характера на изследваните променливи и позволява задълбочен анализ на взаимовръзките между привързаността и агресивността.

Като цяло методиката на изследването се отличава с добра структурираност, научна обоснованост и адекватност спрямо поставените изследователски цели. Тя осигурява надеждна основа за получаване на валидни емпирични резултати и за формулиране на аргументирани научни изводи.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Структурата на труда е добре организирана и отговаря на изискванията за дисертационно изследване. Дисертацията включва увод, три основни глави, заключение, научни приноси и използвана литература. Теоретичната част представя систематизиран и аналитичен обзор на основните психологически концепции, свързани с агресията и привързаността. Разгледани са както класически, така и съвременни научни подходи. Емпиричната част е логически обвързана с теоретичната постановка и демонстрира умения за планиране и реализиране на научно изследване.

Съществено достойнство на дисертационния труд е интегративният подход към разглежданата проблематика, реализиран в Първа глава. Авторът успешно съчетава теорията за привързаността с когнитивно-афективните модели на агресията и изследва тяхната взаимовръзка в контекста на юношеското развитие. Особено ценен е стремежът да се анализира агресията като многокомпонентен феномен, включващ физическа агресия, вербална агресия, гняв и враждебност, както и да се проследи влиянието на различните фигури на привързаност – майка, баща и връстници.

Докторантът демонстрира много добро познаване на научната литература и способност за критичен анализ и обобщение на различни теоретични позиции. Литературният обзор е богат, актуален и аналитично структуриран. Използвани са значителен брой български и чуждестранни източници, което свидетелства за добра теоретична подготовка и ориентация в съвременните научни тенденции.

Методиката на изследването, описана във Втора глава, е адекватно подбрана и съответства на поставените цели и задачи. Използваните диагностични инструменти са научно валидирани и позволяват надеждно изследване на взаимовръзките между агресията и привързаността. Прилагането на разнообразни статистически методи допринася за достоверността и аргументираността на направените изводи.

Получените резултати, представени и интерпретирани в Трета глава са коректни и в съответствие с поставените хипотези. Направените обобщения и изводи са логически обосновани и показват способност за самостоятелно научно мислене. Практическата насоченост на труда също следва да бъде оценена положително, тъй като изведените препоръки могат да намерят приложение в дейността на училищни психолози, педагогически съветници и специалисти в областта на психичното здраве и социалната подкрепа.

Наред с безспорните достойнства, могат да се направят и някои препоръки. На отделни места теоретичната част е прекалено детайлна, което води до известна описателност. Би било полезно също така в бъдещи изследвания да се разшири обхватът на извадката и да се вклю-

чат допълнителни социално-психологически фактори, влияещи върху агресивното поведение в юношеска възраст.

В обобщение: Целта на дисертационния труд е конкретна, научно значима и насочена към установяване на взаимовръзките между качеството на привързаността и проявите на агресивно поведение при юношите. Формулираните задачи последователно конкретизират изследователската логика – от теоретичния анализ на основните понятия, през емпиричното изследване на различните форми на агресия и привързаност, до извеждането на прогностични модели и практически насоки за превенция и интервенция. Може да се заключи, че дисертационният труд разглежда актуален, научно значим и практически приложим проблем. Формулираните цели и задачи са целесъобразни, прецизно дефинирани и осигуряват необходимата методологична рамка за реализиране на изследването. Трудът демонстрира отлична теоретична подготовка, актуалност на научния интерес и стремеж към практическа приложимост на получените резултати.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

- Чрез използване на интегрален изследователски подход е проучена и систематизирана информацията за привързаността и агресията структурно-динамичен аспект.
- Авторът презентира съвременни научни концепции, свързани с агресивното поведение, емоционалната регулация и моделите на привързаност като изгражда цялостна концептуална рамка за разбиране на тези феномени в контекста на юношеското развитие.
- Агресията е концептуализирана и изследвана като многомерен конструкт, включващ физическа агресия, вербална агресия, гняв и враждебност, а не единствено като поведенческа реакция.
- Коректно е верифицирано влиянието на различните фигури на привързаност – майка, баща и връстници – върху отделните компоненти на агресивността. Този подход разширява традиционния изследователски фокус като създава предпоставки за по-прецизно разбиране на механизмите, стоящи в основата на агресивното поведение при юношите.
- Реализираното мащабно изследване предоставя актуални данни за особеностите на агресивността и привързаността в съвременния български контекст. Установените зависимости между различните измерения на привързаността и формите на агресия

имат значение за обогатяване на съществуващите емпирични данни в областта на психологията на развитието.

- Моделът на изследването е описан комплексно. Предметът, обектът, целта и задачите са точно формулирани. Приложена е адекватно структурирана авторска методика за изследване на измерваните величини.
- Проверката на заложените хипотези е осъществена посредством подходящ инструментариум и статистическа обработка на данните. Извършеният качествен сравнителен анализ на резултатите е коректно осъществен.
- Формулираните изводи са релевантни на конкретното изследване, а обобщението има реалистична приложимост.
- Практическата стойност на разработката е особено отчетлива. Получените резултати и направените изводи могат да бъдат използвани при разработването на програми за превенция и интервенция, насочени към ограничаване на агресивното поведение в училищна среда.
- Изследването предлага практически насоки за работа с юноши, основани върху подобряване на семейната комуникация и укрепване на сигурната привързаност. Приносен характер има и стремежът на автора да насочи вниманието към необходимостта от преминаване от санкциониращ модел при агресивно поведение към подход, основан на разбиране на емоционалните потребности и дефицитите в междуличностните отношения на юношите. Това придава на труда не само научна, но и значима социална стойност.
- Резултатите и интерпретациите от проведеното изследване дават ценни насоки за студенти, училищни психолози, педагогически съветници и специализирани центрове и неправителствени организации.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представеният списък от 3 публикации по темата на дисертацията съответства изискванията за придобиване на ОНС „доктор“. Публикуването им език в престижни списания е гаранция за професионализъм. Задълбочеността и качеството им са несъмнени.

9. Лично участие на докторанта

Представеният дисертационен труд показва ясно изразено лично участие на докторанта във всички етапи на научноизследователската дейност – от избора и концептуализирането на темата, през теоретичния анализ и организацията на емпиричното изследване, до обработката, анализа и интерпретацията на получените резултати.

Личният принос на автора проличава в самостоятелното формулиране на изследователския проблем, обекта, предмета, целта, задачите и хипотезите на изследването. Дисертантът демонстрира умения за критичен анализ на научната литература, систематизиране на различни теоретични подходи и изграждане на собствена концептуална рамка за изследване на взаимовръзката между агресията и привързаността в юношеска възраст.

Авторът самостоятелно е подбрал и аргументирал използвания методически инструментариум, организиран е емпиричното проучване и е осъществил събирането на емпиричните данни. Лично участие се откроява и при статистическата обработка, анализа и интерпретацията на резултатите, както и при формулирането на изводите и практическите препоръки.

Следва да се отбележи, че трудът носи елементите на самостоятелно научно изследване, в което докторантът проявява аналитично мислене, способност за научна интерпретация и умение за обобщаване на получените резултати. Стилът на изложение, логиката на анализа и последователността на изследователския подход допълнително потвърждават личното участие на автора в разработването на дисертацията.

На тази основа може да се приеме, че дисертационният труд е резултат от самостоятелна научноизследователска работа на докторанта, осъществена под компетентното научно ръководство на Кирилка Симеонова Тагарева.

10. Автореферат

Авторефератът синтезирано и точно отразява съдържанието на дисертационния труд. Разработен е според изискванията на Правилника за придобиване на научни степени в Пловдивски университет и отразява основните резултати, постигнати в дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Анализът на получените от емпиричното изследване данни би могъл да се разшири в посока идентифициране на влиянието на някои допълнителни социално-психологически фактори върху агресивното поведение, като семейна структура, социално-икономически статус, дигитална среда и влияние на социалните мрежи, които в съвременните условия имат все по-съществено значение за развитието на юношите. Макар част от тези аспекти да са индирект-

но засегнати, тяхното по-задълбочено включване би обогатило интерпретацията на резултатите.

В бъдещи изследвания би било полезно да се приложи и лонгитюден подход, който да позволи проследяване на динамиката на привързаността и агресивността във времето. Това би разширило възможностите за анализ на причинно-следствените зависимости между изследваните променливи.

С цел популяризиране на дисертационния труд бих препоръчала публикуването му като монографичен труд.

12. Лични впечатления

Представената разработка показва отличната теоретична и практическа подготовка на докторанта по изследваните проблеми, както и умението му да обработва, интерпретира, анализира и обобщава резултати от проведено психологическо изследване. Разработката е балансирана и добре структурирана.

Направените изводи и констатации по отношение на избора на кариера и съпътстващите детерминанти са едновременно адекватни и смели. Считаю, че авторът притежава необходимите умения и компетентности, за да продължи научното си развитие.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Може да се препоръча разработването на конкретни практически модели или интервенционни програми, основани върху резултатите от проведеното изследване, които да подпомогнат работата на училищните психолози, педагогическите съветници и специалистите по психично здраве.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Разработка показва, че докторантът Николай Димчев **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност 3.2. Психология като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното теоретико-приложно изследване, представено в рецензираните по-горе дисертационен труд,

автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Николай Димчев в област на висше образование: 3.Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.2.Психология, докторска програма „Педагогическа и възрастова психология“.

1.06. 2026 г.

Рецензент:

Проф.д-р Велислава Чавдарова